

EKECHEIRIA

– TRADYCJA I WSPÓŁCZESNOŚĆ

Ekecheiria była jedną z najważniejszych i najbardziej charakterystycznych zasad starożytnej cywilizacji greckiej. Pojęcie to oznaczało zawieszenie broni, święty rozejm, święty pokój, bądź pokój boży zawierany na czas igrzysk. Według greckiej tradycji miał być on ustanowiony przez trzech władców – Likurga ze Sparty, Kleostenesa z Pisy i Ifitosa z Elidy w 884 r. p.n.e. Tekst przymierza peloponeskich władców został spisany na brązowym dysku, który pod koniec II w. widział w Olimpii Pauzaniusz: „Dysk Ifitosa zawiera tekst zawieszenia broni ogłaszanego przez Elejczyków na czas igrzysk olimpijskich. Ale pismo na nim nie tworzy prostej linii, litery obiegają dysk na kształt koła”¹. Warto przy tym zaznaczyć, że starożytne igrzyska olimpijskie były nierozłącznie związane z obrzędami religijnymi, a w antycznym świecie greckim zawieszenie broni na czas trwania różnego rodzaju obrządków religijnych nie było niczym nadzwyczajnym. Dla potwierdzenia można podać przykład Karnejów. Były to spartańskie uroczystości *karneios* ku czci Apollina Karnejosa trwające dziewięć dni w miesiącu (przełom sierpnia i września). W czasie tego święta Spartanie nie mogli prowadzić działań zbrojnych do następnej pełni księżyca (m.in. dlatego wojsko spartańskie spóźniło się na bitwę pod Maratonem)². *Karneje* w nieco innym terminie obchodziły również inne państwa doryckie i dzięki temu mogły wykorzystywać zawieszenie broni, by nie brać udziału w wojnie z różnych względów. Takie sytuacje miały miejsce w 419 czy w 394 r. p.n.e.³. Zawieszenie broni obowiązywało również podczas innego spartańskiego święta – *Hiakynthii* – trzydniowego festiwalu odbywającego się

¹ Pauzaniusz V, 20, 1.

² Herodot VI, 106, VII, 206; N.G.L. Hammond (1973), *Dzieje Grecji*, Warszawa: 267.

³ Tukidydes V, 54; Ksenofont, *Historia grecka*, IV, 2, 16.

w miejscowości Amykles⁴. *Ekecheiria* była ogłaszana także podczas misteriiw eleuzyńskich, odbywających się w Eleusis nieopodal Aten oraz w samych Atenach⁵. Jeszcze innym przykładem mogą być igrzyska istmijskie, na czas których również ogłaszano święty pokój⁶ czy igrzyska pytyjskie – w tym przypadku zawieszenie broni trwało przez cały rok – w którym te igrzyska miały się odbyć. Można przypuszczać, że *ekecheiria* była ogłaszana na czas trwania wszystkich igrzysk panhelleńskich, do których, oprócz już wymienionych olimpijskich, istmijskich i pytyjskich, zaliczano również nemejskie.

Święty rozejm był ogłaszany przez specjalnych kapłanów – emisariuszy zwanych *theoroi* lub *spondophoroi* (niosący pokój, rozejm). Wyruszałi oni z Elidy w okresie letniego przesilenia i przemierzali świat grecki zapowiadając poszczególnym państwom dokładną datę rozpoczęcia kolejnych igrzysk olimpijskich. Od tego czasu Hellenowie mieli bezwzględnie przestrzegać zawieszenia broni, zaś *poleis* biorące udział w igrzyskach nie mogły wymierzać kary śmierci. *Ekecheiria* oprócz wymiaru symbolicznego, o którym jeszcze będzie wspomniane, miała także wymiar praktyczny. Umożliwiała bowiem zawodnikom, trenerom, widzom, pielgrzymom oraz honorowym gościom bezpiecznie udać się do Olimpii, uczestniczyć w igrzyskach i wrócić do swych domów. W miarę upływu czasu, grecka kultura docierała do coraz dalszych zakątków starożytnego świata, co spowodowało stopniowe wydłużanie zawieszenia broni, początkowo trwającego miesiąc aż do trzech miesięcy⁷

Wspomniana wcześniej data 884 r. p.n.e. (której bliżej do mitu niż prawdy), kiedy to miał zostać spisany tekst zawieszenia broni na brązowym dysku, pozwala wysnuć przypuszczenie, że od początku rozgrywania starożytnych igrzysk olimpijskich, tj. od 776 r. p.n.e. (taka data jest przyjmowana na podstawie zachowanych list zwycięzców, ponieważ wtedy pojawia się po raz pierwszy imię zwycięzcy – Koroibosa z Elidy i konkurencja, w której zwyciężył – bieg na jeden stadion, niewykluczone jednak, że olimpijskie agony odbywały się już wcześniej) ogłaszano święty rozejm, który zapewne wtedy miał wymiar lokalny, tak jak i igrzyska, a z czasem w związku z rozwojem olimpijskich agonów objął cały świat grecki. Zresztą same igrzyska w Olimpii mogły zostać ustanowione – czy też nawiązując do mitologii – odnowione z powodu *ekecheirii*. Przywołany wcześniej Ifitos miał się według tradycji udać do wyroczni

⁴ D.G. Kyle (2003), „*The only woman in all Greece*”: Kyniska, Agesilaus, Alcibiades and Olympia, „*Journal of Sport History*”, 2(30): 183-203.

<https://encyklopedia.pwn.pl/haslo/misteria-eleuzynskie;3897516.html> (15.12.2018).

⁶ Pauzaniusz II, 15, 1, III, 10, 1; Tukidydes VIII, 9, 10.

D. Słapek (2010), *Sport i widowiska w świecie antycznym*, Kraków-Warszawa: 246;

B.J. Kunicki (1987/1988), *Ekecheiria*, „*Almanach Olimpijski*”, II: 61.

pytyjskiej w Delfach, by ta pomogła mu znaleźć sposób na zaniechanie wojen i wszelkiego rodzaju innych klęsk, które nękały w tamtym czasie świat helleński. Okazało się, że tym sposobem mają być odnowione igrzyska olimpijskie ustanowione w zamierzonych czasach przez bogów. Aby zapewnić trwałość przepowiedni i działając zgodnie z wyrokami boskimi, król Elidy zawarł umowę ze wspomnianymi dwoma władcami i polecił jej spisanie na dysku⁸.

Grecy starali się przestrzegać ustalonego zwyczaju, dlatego też przypadki łamania zawieszenia broni zdarzały się sporadycznie. Można uznać, że pośrednio miało to miejsce w 632 r. p.n.e., kiedy to Kilon (zwycięzca biegu na dwa stadiony z 640 r. p.n.e.) próbował wykorzystać zawieszenie broni na czas olimpijskiego agonu do zamachu stanu i przejęcia władzy w Atenach⁹. Jednak to Spartanom jako pierwszym przypisuje się otwarte złamanie olimpijskiego rozejmu ponad 200 lat później. W 420 r. p.n.e. w czasie wojny peloponeskiej Elida dołączyła do sojuszu skierowanego przeciwko Sparcie rezygnując jednocześnie z neutralności. W tym też roku ukarano Spartan zakazem uczestnictwa w igrzyskach olimpijskich z powodu naruszenia *ekecheirii* (interwencja zbrojna na terytorium Elidy) i nieuiszczenia kary pieniężnej w wysokości 2000 min (2 miny za każdego spartańskiego hoplitę wysłanego na tereny zarządzane przez Elejczyków). Wykluczenie Spartan z olimpijskich agonów trwało prawdopodobnie do 400 r. p.n.e. Sytuacja między *poleis* dodatkowo się zaogniła, gdy w 420 r. p.n.e. podczas wyścigu rydwanów Lichas – Spartanin podał się za Tebańczyka lub Beotę, a po wygraniu konkurencji uhonorował zwycięską wstążką woźnicę i w entuzjazmie ujawnił swoje pochodzenie, za co został publicznie wychłostany przez straż porządkową¹⁰. Powyższa sytuacja oraz brak pozwolenia kilka lat później królowi spartańskiemu Agisowi II na złożenie ofiar w Olimpii i modlitwę o zwycięstwo w wojnie stanęło pod koniec V w. p.n.e. pretekstem do wojny z Elidą i ponownego naruszenia *ekecheirii*. Wspomniany bowiem Agis w latach 402-400 p.n.e. wkroczył na terytorium Elidy i zaczął pustoszyć jej ziemie, nie pominął przy tym Olimpii i wywołał bunt w samej Elidzie. Doprowadziło to do kapitulacji Elejczyków i w efekcie zniesiono zakaz udziału Spartan w igrzyskach, a Agis mógł bez przeszkód składać ofiary i zanosić modły do Zeusa Olimpijskiego¹¹. Kilkadziesiąt lat później doszło do kolejnego pogwałcenia świętego rozejmu, tym razem przez Arkadyjczyków. Zajmują oni w 364 r. p.n.e. *altis* (święty gaj

⁸ D. Słapek (2010), dz. cyt.: 97.

⁹ Tukidydes I, 126.

¹⁰ Tukidydes V, 49-50; Ksenofont, dz. cyt., III, 2, 21-22.

¹¹ Ksenofont, dz. cyt., III, 2, 23-31; Pauzaniusz, III, 8, 3-5; D.G. Kyle (2003), dz. cyt.: 183-203; N.G.L. Hammond (1977), dz. cyt.: 463-465, 534.

w Olimpii) i organizują igrzyska, które w późniejszym czasie zostały uznane przez Elidę za nieważne i jak podaje Pausaniasz pomijano je w oficjalnym spisie. W końcu pod wpływem opinii publicznej i zaangażowaniu innych miast greckich wojska arkadyjskie wycofały się z Olimpii¹².

Wspomniane wyżej incydenty naruszające zawieszenie broni podczas igrzysk stały się powszechniejsze, gdy rolę hegemonia świata greckiego zaczęła przejmować Macedonia. Macedończycy nie traktowali bowiem *ekecheirii* jako jednej z najważniejszych wówczas greckich zasad. Za przykład może posłużyć król macedoński Filip II, który w 356 r. p.n.e. zwyciężył na olimpijskim hipodromie w wyścigu rydwanów czterokonnych. Wydarzenie to zbiegło się z narodzinami jego syna Aleksandra, który później będzie zwany Wielkim oraz zwycięstwem armii macedońskiej nad Ilirami i zdobyciem miasta Potidei. Mimo, że te walki rozgrywały się z dala od Olimpii, złamanie świętego rozejmu przez Macedończyków stało się faktem. Filip II nie został ukarany z tego powodu wykluczeniem z igrzysk, co więcej – cztery lata później ponownie zdobywa tytuł olimpionika. Incydent z naruszeniem rozejmu olimpijskiego wydarzył się także za panowania Aleksandra Wielkiego, kiedy to jego najemnicy pobili i obrabowali zmierzającego do Olimpii Frynona z Aten. Macedoński władca, mimo, że nie darzył zbyt wielką sympatią atletów, oficjalnie przeprosił poszkodowanego oraz nakazał wynagrodzić straty materialne¹³. Kolejni dowódcy i władcy nie byli już tak wspaniałomyślni, a począwszy od 312 r. p.n.e., kiedy to Telesforos – macedoński dowódca wkracza do Olimpii dokonując grabieży kosztowności tam złożonych, olimpijski kompleks położony u podnóża Kronionu był regularnie plądrowany, a prym w tej kwestii wiedli Rzymianie (przede wszystkim Sulla i Neron)¹⁴.

W momencie zajęcia przez państwo rzymskie terenów Grecji, *ekecheiria* straciła swoje znaczenie, ponieważ zanika jej polityczny sens. Hellada stała się jedną z wielu prowincji rzymskich, zaś samo zawieszenie broni na czas igrzysk olimpijskich było dla Rzymian czymś obcym, lokalnym reliktem greckiej przeszłości. Jednak powolny upadek jednej z fundamentalnych zasad nie tylko olimpijskich agonów, ale i całego świata greckiego nie rozpoczął się od czasów ostatecznego podboju Grecji przez Imperium Rzymskie w 146 r. p.n.e.¹⁵, lecz już począwszy od drugiej połowy V w. p.n.e., o czym zostało

¹² Pausaniasz III, 8, 3-5, VI, 4, 2; Ksenofont, dz. cyt., VII, 4, 28-32.

¹³ Plutarch, Aleksander 3-4; J. Łanowski (1981), *Święte igrzyska olimpijskie*, Warszawa: 142.

¹⁴ B.J. Kunicki (1987/1988), dz. cyt.: 62.

¹⁵ B. Bravo, E. Wipszycka (1992), *Historia starożytnych Greków. T. III. Okres hellenistyczny*, Warszawa: 122-123.

wspomniane wyżej. W przypadku bowiem dwukrotnego naruszenia świętego rozejmu przez Spartan, można powiedzieć, że siła wojskowa i racje polityczne wzięły górę nad ideą greckiego pokoju. Z kolei za czasów panowania Aleksandra Wielkiego zaczęła zanikać odrębność etniczna i kulturowa Greków i to właśnie tutaj można doszukiwać się źródeł stopniowego osłabienia *ekecheirii* w późniejszych latach¹⁶.

Igrzyska i nierozzerwalnie z nimi związana idea pokoju miały charakter panhelleński, gdyż opierały się na wspólnych dla wszystkich Greków wartościach religijnych, moralnych i kulturowych. Igrzyska były zatem świętem nie tylko sportowym i religijnym, tutaj podejmowano różnego rodzaju decyzje i załatwiano sprawy polityczne, m.in. publikowano dekry, takie jak: układ pokojowy między Atenami a państwami peloponeskimi pod koniec V w. p.n.e.¹⁷ czy rzymskie uchwały Flaminiusza¹⁸ dające Grekom złudne poczucie wolności, ogłoszone podczas igrzysk istmijskich na początku II w. p.n.e. Ponadto igrzyska wykorzystywano do manifestacji i utrwalania jedności etnicznej i kulturowej Hellenów, wszak na miejsca organizacji agonów przybywali wybitni greccy artyści i filozofowie, nierzadko również przy tej okazji zawierano umowy handlowe. Wszystkie te elementy towarzyszące starożytnym agonom, a tak ważne dla greckiej cywilizacji, miały rację bytu wyłącznie dzięki ustanowieniu panhelleńskiego zawieszenia broni – *ekecheirii*. Trafnie zwraca na to uwagę Isokrates w swej mowie: „(...) zawarwszy zgodę i zawiesiwszy wynikię między nami spory, schodzimy się wszyscy w jedno miejsce, wspólnie składamy ofiary i zanosimy modły, i przypominawszy sobie łączące nas pokrewieństwo, życzliwsi stajemy się wzajem na przyszłość, dawne związki przyjaźni odnawiamy i zawieramy nowe”¹⁹.

Trzeba zatem podkreślić, że zawieszenie broni w starożytnej Grecji towarzyszyło wielu wydarzeniom i świętom o różnym charakterze. Złamanie *ekecheirii* sankcjonowane było karą boską, a mimo to dochodziło do łamania zasady panhelleńskiego pokoju. Jeśli jednak spojrzeć przez pryzmat chociażby igrzysk olimpijskich, które trwały prawie 1200 lat i dodając do tego skomplikowaną sytuację polityczną starożytnej Grecji oraz specyficzną strukturę organizacyjną w postaci ogromnej ilości państw-miast można uznać, że na ogół święty rozejm był przestrzegany poza nielicznymi wymienionymi wyżej przypadkami. Istotne jest również to, że mimo interwencji zbrojnych

¹⁶ B.J. Kunicki (1987/1988), dz. cyt.: 62.

¹⁷ Tukidydes V, 47.

¹⁸ Plutarch, Flaminius, 10.

¹⁹ Isokrates (1929), *Panegyryk*. W: T. Zieliński, S Srebrny [red.], *Literatura starożytnej Grecji epoki niepodległości. Część druga: Wzory*, Warszawa-Kraków: 133.

czy nawet walk toczonych w samej Olimpii oraz grabieży świętego gaju, olimpijskie agony zawsze się odbywały, więc w ujęciu symbolicznym igrzyska zawsze wygrywały z wojną.

Promotor nowożytnego ruchu olimpijskiego baron Pierre de Coubertin od początku podejmowania inicjatywy mającej na celu odrodzenie olimpijskich agonów w nowożytnym wydaniu podkreślał, że sport może mieć istotne znaczenie dla zachowania światowego pokoju. Świadczy o tym już pierwsze publiczne wystąpienie francuskiego barona 25 listopada 1892 r. w Paryżu, kiedy to ujawnił na forum publicznym swoje zamiary co do wskrzeszenia igrzysk: „Są ludzie, których nie bez racji uważacie za utopistów, kiedy wam mówią o zanikaniu wojen; są wszakże i tacy, którzy wierzą, a w czym utopii nie dostrzegam, w stopniowe zmniejszanie szans na wojny. Jest rzeczą oczywistą, że telegraf, kolej żelazna, telefon, pasjonujące badania naukowe, kongresy i wystawy dokonały dla sprawy pokoju znacznie więcej aniżeli wszystkie traktaty i dyplomatyczne konwencje. (...) Mam nadzieję, że sport zdoła osiągnąć znacznie więcej. (...) Eksportujmy wioślarzy, biegaczy, szermierzy: oto wolna wymiana przyszłości i w dniu, w którym do obyczaju starej Europy zostanie ona wprowadzona, sprawie pokoju wyrośnie nowa i potężna podpora”²⁰.

Zagłębiając się w dzieła Pierre`a de Coubertina można w wielu miejscach znaleźć odniesienia do idei światowego pokoju przez sport, co oznacza, że dla wskrzesiciela nowożytnych igrzysk olimpijskich jak i dla jego następców, *ekecheiria* była i jest jedną z fundamentalnych zasad: „Zdrowa demokracja oraz właściwie pojęty pokojowy internacjonalizm przenikać będą na odbudowany stadion, aby tam służyć pielęgnowaniu kultu honoru i bezinteresowności, który w parze z dziełem rozwoju fizycznego umożliwi atletyce prowadzenia dzieła rozwoju moralnego i pokoju społecznego”²¹.

A zatem nowożytny olimpizm francuskiego barona był ściśle oparty na ideałach antycznej Grecji, wśród których szczególną uwagę Coubertin poświęcał idei pokoju (oprócz tego olimpizm tworzyła wypadkowa ideałów feudalnego rycerstwa, ideologii brytyjskiego sportu i zasad demokracji oraz internacjonalizmu). Trzeba jednak pamiętać, że Coubertin i inni promotorzy ruchu olimpijskiego traktowali *ekecheirię* dość swobodnie, znacznie

²⁰ P. de Coubertin (1909), *Campagne de vingt-et-un ans (1887-1908)*, Paryż: 90, cyt. za: G. Młodzikowski (1988), *U źródeł nowożytnego olimpizmu – kongresy Sorbona 1892 i 1894*, „Kultura Fizyczna”, 7-8: 11.

²¹ P. de Coubertin (1964), *Athletisme dans le monde moderne et les Jeux Olympiques*. W: P. de Coubertin, *L'Idée Olympique. Disqourse et Essais*, Lausanne-Stuttgart: 8-9, cyt. za: G. Młodzikowski (1987), *Olimpizm Pierre`a de Coubertina*, „Kultura Fizyczna”, 3-4: 11.

ją idealizując. W zasadzie postrzegali ją jako całkowity zakaz wojen, który w czasach starożytnych był bezwzględnie przestrzegany, tymczasem poza zawieszeniem broni ogłaszającym z okazji zbliżających się olimpijskich agonów, greckie *poleis* były prawie cały czas w stanie wewnętrznej i permanentnej wojny²².

Idea jaka przyświecała Pierre de Coubertinowi i nadal przyświeca jego następcom w Międzynarodowym Komitecie Olimpijskim, związana jest ze szlachetnym współzawodnictwem moralnym, intelektualnym i fizycznym wychowaniem i doskonaleniem jednostki, by przez to osiągnąć globalne społeczeństwo z jednoczesnym zachowaniem wzajemnego szacunku poszczególnych narodów i ich różnic kulturowych, zaś jedną z zasad, którą wszystkie narody winny przestrzegać miał być właśnie powszechny pokój. Jak ta wyidealizowana wizja światowej *ekecheirii* za sprawą sportu, a w szczególności odrodzonych igrzysk olimpijskich wyglądała w praktyce?

Pierwsze nowożytnie igrzyska olimpijskie odbyły się w Atenach w 1896 r. i przez kolejne prawie 20 lat, co 4 lata organizowano je bez przeszkód. Pierwszym poważnym testem dla idei nowożytnego olimpizmu i jego wartości była I wojna światowa, w czasie której miały odbyć się igrzyska w 1916 r. w Berlinie. Starania Niemiec o organizację igrzysk olimpijskich sięgają 1901 r., kiedy to na kongresie olimpijskim w Paryżu, członek MKOl – Niemiec Wilbalt Gebhardt zaproponował, by Berlin został gospodarzem następnych igrzysk. W tym celu powołano niemiecki komitet do organizacji igrzysk olimpijskich (Deutscher Reichsausschuss für Olympische Spiele). Z powodu wewnętrznych problemów organizacyjnych, jak m.in. brak wyznaczenia miejsca pod lokalizację stadionu w Berlinie, Międzynarodowy Komitet Olimpijski przyznał prawo organizacji igrzysk w 1904 r. St. Louis. Niedługo po zakończonych igrzyskach w Stanach Zjednoczonych odbył się kongres olimpijski w Londynie, który odrzucił ponowną kandydaturę Niemiec jako kraju mającego zorganizować igrzyska. Argumentowano to brakiem wsparcia ze strony rządu niemieckiego. Igrzyska przyznano Rzymowi, jednak z powodu erupcji Wezuwiusza w 1906 r. gospodarzem igrzysk został ostatecznie Londyn. Nie zraziło to jednak Niemców do podejmowania kolejnych prób ubiegania się o organizację igrzysk. W 1909 r., gdy MKOl obradował w Berlinie o organizację igrzysk ubiegały się dwa miasta: Sztokholm i właśnie Berlin. Członkowie Międzynarodowego Komitetu Olimpijskiego bardziej skłonili się ku stolicy Szwecji, ale byli pod wrażeniem prezentacji Niemców i zalecili, by zaczęli czynić przygotowania do igrzysk w 1916 r. Niemcy z zapałem przystąpili do budowy infrastruktury sportowej, a MKOl widząc postępy postanowił w 1911 r. oficjalnie przyznać

²² D. Słapek (2010), dz. cyt.: 248; G. Młodzikowski (1987), dz. cyt.: 11.

Rzeszy Niemieckiej prawo do organizacji igrzysk w 1916 r.²³ W 1913 r. nastąpiło uroczyste otwarcie *Deutsches Stadion* w stolicy Niemiec. Uczestniczyło w nim 60 000 osób, a jednym z punktów programu było wypuszczenie 10 000 gołębi jako symbolu pokoju²⁴. Całą uroczystość uświetniły pokazy 10 000 gimnastyków²⁵. W międzyczasie kontynuowano budowę innych obiektów sportowych na potrzeby nadchodzących igrzysk. MKOl był pod wrażeniem dużego zaangażowania i motywacji narodu niemieckiego w przygotowania. Na początku czerwca 1914 r. w Paryżu rozpoczął się kongres obchodzący dwudziestolecie wskrzeszenia igrzysk olimpijskich. 28 czerwca, gdy paryski kongres nadal trwał, doszło do zabójstwa arcyksięcia Franciszka Ferdynanda w Sarajewie. Miesiąc później praktycznie całą Europę ogarnęła Wielka Wojna. Pierre de Coubertin wierzył, że idea olimpizmu pokona imperialne ambicje Niemców, którzy tak długo ubiegali się o organizację igrzysk. Niedługo potem Niemcy dokonują inwazji na neutralną Belgię. W listopadzie 1914 r. doszło do spotkania członków MKOl w Lyonie, gdzie zaproponowano przeniesienie igrzysk do innego państwa, jednak Rzesza twardo stała na stanowisku, że igrzyska się odbędą i do marca 1915 r. nadal czyniono stosowne przygotowania z tą różnicą, że na imprezę Niemcy chcieli zaprosić jedynie państwa sojusznicze i neutralne²⁶. W tym samym czasie został opublikowany list Coubertina w „The New York Times”, w którym stwierdził, że MKOl nie może odebrać prawa do organizacji igrzysk państwu bez porozumienia z nim, a zatem albo odbędą się one w Berlinie, albo nie odbędą w ogóle²⁷

Wraz z nadejściem lata 1916 r. *Deutsches Stadion* pozostał pusty, perspektywa zakończenia wojny była odległa. Po raz pierwszy olimpizm poniósł całkowitą porażkę w konfrontacji z wojną. Niemcy zaś zostali ukarani zakazem uczestnictwa w igrzyskach do 1928 r. jako jedno z państw odpowiadających za wybuch I wojny światowej²⁸.

Kolejne igrzyska olimpijskie odbyły się już bez przeszkód w 1920 r. w Antwerpii, niejako symbolicznie nobilitując państwo belgijskie za poniesione straty w czasie Wielkiej Wojny. Następne igrzyska odbywały się bez przeszkód nie unikając jednak kontrowersji w postaci chociażby dobrze znanych z wielu opracowań igrzysk w 1936 r., które odbywały się w nazistowskiej III Rzeszy

²³ W. Durick (1996), *Berlin 1916*. W: J.E. Findling, K.D. Pelle [red.], *Historical dictionary of the modern Olympic movement*, London: 48.

²⁴ „The New York Times” z 9.06.1913.

F. Reinberg (1914), *Das Deutsche Stadion in Berlin und seine Einweihung*. W: *Jahrbuch für Volks- und Jugendspiele*, Leipzig-Berlin: 118.

²⁶ W. Durick (1996), dz. cyt.: 51-53.

„The New York Times” z 19.03.1915.

W. Durick (1996), dz. cyt.: 53.

(letnie w Berlinie, a zimowe w Garmisch-Partenkirchen)²⁹. Paradoksem było to, że przy okazji igrzysk w Berlinie po raz pierwszy w historii odbyła się sztafeta ze zniczem olimpijskim z ruin starożytnej Olimpii do Berlina, uznawana za symbol światowego pokoju i stanowiąca swego rodzaju pomost pomiędzy starożytnymi a nowożytnymi igrzyskami. Nazistowskie igrzyska to jednak tylko zapowiedź tego, co miało nastąpić w ciągu najbliższych dwóch olimpiad. Otóż w wyniku wybuchu II wojny światowej igrzyska w 1940 i 1944 r. nie odbyły się, raz jeszcze wojna wygrała z ideą olimpijskiego pokoju.

Pierwotnie o organizację igrzysk letnich w 1940 r. ubiegały się Tokio i Helsinki. Japończycy wysunęli swoją kandydaturę już w 1932 r. w Los Angeles wiążąc organizację igrzysk z 2600 rocznicą utworzenia japońskiego imperium. Jednak polityka ekspansji prowadzona przez rząd kraju kwitnącej wiśni wzbudzała wiele kontrowersji (np. 1931 r. atak na Mandzurię) na arenie międzynarodowej. Mimo to parę miesięcy później MKOl przyznał Japonii prawo organizacji igrzysk letnich w 1940 r., a w 1937 r. decyzją MKOl Japończycy zostali również gospodarzami igrzysk zimowych w Sapporo. W 1938 r. Japończycy oficjalnie zrezygnowali z ich organizacji na wniosek ministerstw zdrowia, handlu, skarbu i spraw wewnętrznych. Powodem była przeciągająca się wojna z Chinami rozpoczęta rok wcześniej. W związku z tym Międzynarodowy Komitet Olimpijski przyznał prawo organizacji igrzysk Helsinkom, co społeczeństwo fińskie przyjęło z entuzjazmem i radością, że będzie mogło pokazać swoją kulturę i tradycję międzynarodowej społeczności. Przygotowania Finów do imprezy zostały przerwane przez inwazję Związku Radzieckiego z końcem listopada 1939 r. ZSRR za agresję na Finlandię i metody prowadzenia wojny, jak np. bombardowanie obiektów cywilnych, został wykluczony z Ligi Narodów³⁰. Z kolei nowym gospodarzem igrzysk zimowych w 1940 r. została szwajcarska miejscowość St. Moritz, ze względu na istniejącą już infrastrukturę sportową i doświadczenie w organizacji tego typu imprezy (igrzyska w 1928 r.). Szwajcarzy nie nacieszyli się jednak zbyt długo, ponieważ w czerwcu 1939 r. MKOl na sesji w Londynie podjął decyzję o odebraniu państwu szwajcarskiemu prawa do organizacji igrzysk i wybrał niemieckie Garmisch-Partenkirchen jako miasto – gospodarza. Powodów tej decyzji należy poszukiwać w konflikcie między MKOl a FIS dotyczącym kwestii amatorstwa, gdyż według FIS instruktorzy narciarstwa mogli uczestniczyć

²⁹ Np. D.C. Large (2007), *Nazi games: the Olympics of 1936*, New York-London; G. Eisen (1984), *The Nazi Olimpiad*, „Journal of Physical Education, Recreation & Dance” 4(55): 25-28; D. Hart-Davis (1986), *Hitler's Games: The 1936 Olympics*, New York.

³⁰ J. Łojek (1990), *Agresja 17 września 1939*, Warszawa: 125; J.A. Pattengale (1996), *Tokyo/Helsinki 1940*. W: J.E. Findling, K.D. Pelle [red.], dz. cyt.: 98-99.

w igrzyskach, a według MKOl nie. Szwajcarski Komitet Olimpijski zamierzał obejść ten spór proponując skoki narciarskie i narciarstwo zjazdowe jako sporty pokazowe, jednak ostatecznie wycofał się z tego pomysłu, co doprowadziło po raz pierwszy w historii do odebrania przez Międzynarodowy Komitet Olimpijski prawa do organizacji jednej miejscowości i przekazanie innej. Duże znaczenie w ponownym wyborze Ga-Pa mieli Niemcy działający w MKOl, poza tym działacze MKOl byli zachwyceni organizacją igrzysk w Berlinie i nie zwracali za bardzo uwagi na agresywną politykę totalitarnego rządu III Rzeszy, a przecież cała Europa była świadkiem anshlusu Austrii, zajęcia Czechosłowacji czy pogromów żydowskich w Niemczech w 1938 r. Państwo niemieckie zgodziło się na organizację imprezy, ale zastrzegło, że czescy olimpijczycy nie będą mogli wystąpić pod swoją flagą. MKOl, który zawsze podkreślał neutralność sportu i jego apolityczność poprzez ponowne przyznanie igrzysk Niemcom, poniekąd zaakceptował postępowanie państwa niemieckiego. Sport jako międzynarodowy symbol pokoju stał się narzędziem propagandy krajów totalitarnych. Po inwazji na Polskę Hitler nakazał kontynuować przygotowania do igrzysk zimowych i dopiero w listopadzie 1939 r. władze niemieckie poinformowały, że nie będą w stanie zorganizować igrzysk w Garmisch-Partenkirchen³¹.

W tym samym czasie, gdy II wojna światowa zbierała coraz większe żniwo, ówczesny prezydent MKOl Henri Baillet-Latour poinformował narodowe komitety olimpijskie, że igrzyska w roku 1940 nie odbędą się i wyraził powątpiewanie w możliwość organizacji igrzysk w 1944 r.³². Rzeczywiście, z kolejnych igrzysk letnich w 1944 r., Londyn, wybrany pod koniec lat trzydziestych pokonując kandydaturę Aten, Budapesztu, Detroit i Lozanny, wycofał się z powodu nadal trwającej wojny³³. Natomiast igrzyska zimowe miały się odbyć w Cortina d'Ampezzo.

W pierwszej połowie XX wieku idea olimpijskiego pokoju została pokonana przez totalitaryzmy. Z powodu działań wojennych nie odbyły się igrzyska w 1916, 1940 i 1944 r., a igrzyska w 1936 r. były tubą propagandową nazistowskich Niemiec. Mogą nieco dziwić decyzje MKOl odnośnie miast – gospodarzy igrzysk, które odbyły się lub miały się odbyć w Niemczech, Japonii i Włoszech – krajach, które prowadziły agresywną, ekspansywną politykę.

³¹ S. Scharenberg (1996), *Sapporo/St. Moritz/Garmisch-Partenkirchen 1940*. W: J.E. Findling, K.D. Pelle [red.], dz. cyt.: 241-244.

³² A. Engelbrecht (1996), *Cortina d'Ampezzo 1944*. W: J.E. Findling, K.D. Pelle [red.], dz. cyt.: 246-247.

³³ M.J. Manning (1996), *London 1944*. W: J.E. Findling, K.D. Pelle [red.], dz. cyt.: 101.

Igrzyska po II wojnie światowej odbywały się już regularnie co cztery lata, nie obyło się jednak bez kolejnych kontrowersji i złamania idei pokoju, tak ważnej dla współczesnego ruchu olimpijskiego. Niecałe trzydzieści lat po zakończeniu globalnego konfliktu podczas igrzysk dwudziestej olimpiady w Monachium w 1972 r. doszło do aktu terrorystycznego. Grupa Palestyńczyków z organizacji „Czarny Wrzesień” wdarła się 5 września do wioski olimpijskiej i zabiła łącznie 11 olimpijczyków Izraela (2 zginęło od razu stawiając opór, a kolejnych 9 zastrzelono po nieudanej akcji niemieckiej policji). Ówczesny prezydent MKOl Avery Brundage wypowiedział wówczas słynne zdanie, że igrzyska muszą dalej trwać³⁴, co odczytano jako pokazanie wyższości pokojowego, sportowego wydarzenia nad aktem terrorystycznym. Na tych samych igrzyskach podczas ceremonii otwarcia rozbrzmiewała kompozycja Krzysztofa Pendereckiego *Ekecheiria*. Niewiele lat później doszło do bojkotu igrzysk olimpijskich w 1980 r. z powodu wojny w Afganistanie. Kolejne lata przyniosły wiele innych kontrowersji i konfliktów, które nie miały nic wspólnego z ideą pokoju olimpijskiego tak mocno podkreślaną przez MKOl. We współczesnym świecie nie ma dnia bez informacji o wojnach, konfliktach czy zamachach terrorystycznych. Starożytni Grecy również trwali w stanie permanentnej wewnętrznej wojny, jednak różnicą między społeczeństwem greckim a współczesnym jest zawieszenie broni na czas igrzysk olimpijskich – wydarzenia, które miało jednoczyć i być ponad wszelkimi podziałami.

Spośród wszystkich symbolicznych olimpijskich wartości, *ekecheiria* była i jest tą najważniejszą. W starożytności olimpijskie zawieszenie broni było łamane jedynie incydentalnie. W ciągu prawie 1200 lat trwania olimpijskich agonów nie zdarzyło się, by igrzyska nigdy się nie odbyły. Jest to związane prawdopodobnie z tym, że grecka agonistyka stanowiła integralną część antycznego społeczeństwa, wchodząc nawet w sferę *sacrum*. W tamtym okresie siła i sprawność fizyczna decydowały o pozycji społecznej, władzy i bogactwie, dlatego też zostały podniesione do sfery świętości. Dominowały one nie tylko w starożytności, ale również w epoce feudalnej i zaczęły być zastępowane przez wartość pieniądza w epoce kapitalizmu, by ostatecznie ustąpić w czasach współczesnych dominacji intelektu. Z kolei nowożytnie igrzyska olimpijskie i nowożytny sport nie są już tak ściśle – w porównaniu do antycznej agonistyki – związane ze społeczeństwem. Nie są podstawą władzy czy rządzenia, a zatem ich znaczenie społeczno-polityczne jest dużo mniejsze niż

³⁴ S. Reeve (2011), *One Day in September: The Full Story of the 1972 Munich Olympics Massacre and the Israeli Revenge Operation „Wrath of God”*, New York; P. Taylor (2004), *Jews and the Olympic Games: The Clash Between Sport and Politics: with a Complete Review of Jewish Olympic Medallists*, Brighton.

w starożytności³⁵. Być może dlatego wszystkie wartości związane z antycznymi agonami były dla Greków bardzo ważne i starali się ich strzec za wszelką cenę w przeciwieństwie do współczesnego świata, gdzie olimpijskie wartości nie są czymś nadrzędnym lub nawet równym wobec indywidualnych interesów poszczególnych państw czy moźnych tego świata. Pojawia się pytanie: czy wysoki poziom rozwoju technologicznego współczesnego świata i postęp cywilizacyjny jest równy z poziomem moralności współczesnego społeczeństwa? Powyższe przykłady ze starożytnych i nowożytnych igrzysk olimpijskich pokazują, że w tym wypadku współczesnemu społeczeństwu nie udało się jeszcze osiągnąć poziomu starogreckiej moralności i trudno powiedzieć czy kiedykolwiek to nastąpi.

³⁵ B. Biliński (1989/1990), *Olimpizm Pierreà de Coubertina i antyk*, „Almanach Olimpijski”, III: 50-51.